

Методика прогнозування соціально-економічного розвитку регіону

Я.Л. Миколайчук, Л.В. Михайлишина
Уманський національний університет садівництва

Проаналізовано методи прогнозування з позиції придатності для розробки прогнозів соціально-економічного розвитку регіону.

Проанализированы методы прогнозирования с позиции пригодности для разработки прогнозов социально-экономического развития региона.

The methods of forecasting from the perspective of fitness to develop forecasts of socio-economic development are analysed.

В економічній літературі представлені різні підходи до розв'язання завдань прогнозу соціально-економічного розвитку регіону. Складність цієї проблеми полягає в необхідності визначення логіки розвитку конкретного регіону на основі структурного аналізу механізму росту, визначення дієвості впливу зовнішніх і внутрішніх чинників та можливих змін у їх співвідношенні. До цього слід додати труднощі, які виникають у процесі реалізації соціальної функції в регіоні, тобто протиріччя, пов'язані з визначенням пропорцій між споживанням і нагромадженням, а також із диференціацією рівня життя в окремих регіонах. Оскільки задоволення потреб населення відбувається не тільки через місцеве виробництво, а й шляхом ввезення продукції з інших регіонів, помітну роль у прогнозі відіграє рівень територіальної спеціалізації регіону.

Важливими елементами в категорії соціального розвитку регіону є покращення умов життя: забезпечення житлом, освіта, охорона здоров'я, культура, побутові послуги. Реалізація цих цілей у регіоні пов'язана зі створенням та розвитком елементів соціальної інфраструктури і вимагає відповідних капітальних вкладень. Деталізовані розрахунки за цими важливими елементами потрібні при формуванні територіальних програм. Що стосується прогнозу соціально-економічного розвитку регіону, то розрахунки наведених показників потрібні для деталізованого аналізу при наявності або передбаченні суттєвих структурних змін. Сам же прогноз повинен включати високоагреговані показники, які б опосередковано відображали соціальні потреби та їх задоволення.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування методики прогнозування соціально-економічного розвитку регіону. Для досягнення мети розв'язувалися такі завдання узагальнення і систематизації основ прогнозування, аналіз методів прогнозування з позиції їх придатності для розробки прогнозів соціально-економічного розвитку регіону.

Прогноз – це науково обґрунтоване, ймовірне судження про можливі стани об'єкта в майбутньому, про альтернативні шляхи і терміни його здійснення. Процес розробки прогнозів називається прогнозуванням.

Прогнозування – специфічний вид пізнавальної діяльності, що припускає дослідження об'єкта в не існуючому середовищі, тобто процес формування прогнозу про розвиток об'єкта на основі вивчення тенденцій його розвитку.

Економічне прогнозування – це процес розробки економічних прогнозів, заснований на наукових методах пізнання економічних явищ і використанні всієї сукупності методів, засобів і способів економічної прогностики.

Необхідно чітко відрізнити план від прогнозу і, відповідно планування від прогнозування:

Прогноз	План
✓ має імовірнісний характер	✓ має директивний характер, визначає конкретну мету і передбачає детальні події розвитку об'єкта
✓ має альтернативний, варіантний зміст	✓ однозначне рішення, у тому числі і тоді, коли розробляється на варіантній основі
Прогнозування	Планування
✓ дослідницька база планування	✓ використовує результати прогнозування
✓ ґрунтується на прогностичних методах	✓ ґрунтується на точних методах балансових та інших розрахунків
✓ будучи складовою планування, існує самостійно (існують економічні процеси, які не завжди піддаються плануванню, але є об'єктами прогнозування)	

При виборі з існуючих методів прогнозування або обґрунтуванні нових стосовно соціально-економічного розвитку регіону необхідно дотримуватись основних принципів самого процесу прогнозування, передусім системного. Системний підхід до прогнозування соціально-економічного розвитку регіону – це спосіб представлення відповідних задач прогнозування, які вимагають врахування як внутрішніх, так і зовнішніх факторів.

Прогнозування соціально-економічного розвитку регіону вимагає врахування загальних властивостей досліджуваного регіону (системи), що належить до великих систем, основною властивістю яких є емерджентність, тобто наявність в них інтегративних властивостей, які не впливають із відомих властивостей елементів цієї системи, а також специфічних властивостей системи, яка є підсистемою соціально-економічної системи країни.

Процес прогнозування передбачає встановлення мети або комплексу цілей. Відповідно всі етапи процесу розробки прогнозу вимагають узгодження з поставленими завданнями та визначеними цілями. При цьому в одних випадках на основі поставленої мети прогнозуються шляхи досягнення цілей, в інших – процес прогнозування здійснюється для того, щоб визначити бажану мету, яка відповідає потребам соціально-економічного розвитку системи. У першому випадку йдеться про нормативне прогнозування, а в другому – про дослідне (пошукове). Поєднання нормативного і дослідного прогнозування дозволяє найбільш ефективно визначити тенденції розвитку великих систем.

При прогнозуванні соціально-економічного розвитку регіону важливу роль відіграє принцип черговості постановки задач прогнозування.

У науковій літературі висвітлені різні методи прогнозування, які мають складну класифікацію. Із них, з позиції придатності для розв'язку задач прогнозування соціально-економічного розвитку регіону, виділяють такі групи:

- інтуїтивні – методи експертних оцінок, історичних та географічних аналогій;
- аналітичні – сіткові і матричні методи, методи оптимізації та ігрового моделювання;
- економіко-статистичні – методи екстраполяції і регресійно-дисперсійного аналізу, економетричного моделювання.

Методи експертних оцінок доцільно використовувати для прогнозування регіональних процесів при відсутності відповідної вхідної інформації, а також у тих випадках, коли процеси не піддаються формалізації.

Суть методів історичних і географічних аналогій полягає у порівнянні з еталоном розвинутих регіонів, розвиток яких відбувався в аналогічних умовах.

Аналітичні методи прогнозування, що базуються на економіко-математичному моделюванні, доцільно використовувати при наявності досконалої вхідної інформації і можливостях формалізації процесів, що прогножуються. Економіко-математичні моделі, які застосовуються в прогнозуванні соціально-економічного розвитку регіону, можна класифікувати за такими ознаками:

Ефективність застосування наведених методів прогнозування соціально-економічного розвитку регіону вимагає цілеспрямованого аналізу існуючої інформаційної бази і визначення її придатності для відповідних методів.

При підготовці вхідної інформації для оптимізаційних моделей доці-

льно використовувати статичні методи. Практика регіональних прогнозних досліджень свідчить, що при їх застосуванні надійніші результати можна отримати для коротко- і середньотермінових прогнозів. А тому, виходячи із завдань дослідження, необхідно здійснювати селекцію методів прогнозування з одночасним визначенням їх наближеної достовірності для довгострокового прогнозування соціально-економічного розвитку регіону.

Для розробки прогнозу соціально-економічного розвитку регіону необхідно визначити:

- основні тенденції та закономірності розвитку тих явищ і процесів, які відбуваються в регіоні;
- початкові і обмежувальні умови протікання процесів;
- фактори, які мають безпосередній (або потенційний) вплив на процеси.

Для того, щоб достовірно оцінити закономірності розвитку соціально-економічних процесів, які відбуваються в регіоні, насамперед, необхідно визначити, до якого типу ці процеси належать. З цією метою використаємо таку функцію:

$$Y_{t+z} = f(ay_t; x; u),$$

де Y_{t+z} – прогнозна величина в період $t+z$; Y_t – базова величина прогнозного процесу в період t ; a – коефіцієнт перетворення базової величини в прогнозу без врахування дії нових факторів; x – невідома величина, яка відображає дію нових факторів в період $t+z$ (в період t їх вплив був незначний або взагалі відсутній); u – допуски прогнозу.

Ця основна формула прогнозу допускає існування двох типів екстремальних процесів:

- 1) $x \rightarrow 0$ і свідчить про наявність так званого продовження процесу, суть якого визначається базовою величиною процесу;
- 2) $a \rightarrow 0$ і свідчить про наявність так званого початкового процесу, пов'язаного з дією нових факторів.

До першого типу належать процеси заміни і насичення, а також стадійні і доповнюючі процеси, тобто явища, вияв яких безпосередньо визначається попереднім рівнем економічного розвитку системи.

За інших рівних умов, найнадійнішими є прогнози заміни, показники яких базуються на фактичній наявності тих чи інших складових (основних засобів, споживчих товарів тривалого користування, чисельності населення тощо). Процеси насичення важко передбачити, оскільки на основі простої екстраполяції не завжди можна встановити межу насичення.

Що стосується доповнюючих процесів, то завдання полягає у виявленні прямих причинних зв'язків між різними споживчими вартостями. Разом із тим, у даній групі можна виділити процеси наповнення (наприклад, додаткові потреби населення в певних видах товарів) і процеси доповнення (наприклад, зростання потреб у програмному забезпеченні при збільшенні ступеня комп'ютеризації).

Стадійними процесами можна вважати такі економічні явища, при

яких окремі процеси, що перебувають між собою у причинно-наслідковій залежності, розподілені в часі (наприклад, науково-дослідні роботи – капіталовкладення – виробництво – збут). Якщо взаємозв'язки між елементами такого процесу визначені достатньо надійно, то на основі аналізу фактичного на даний момент явища можна зробити висновки про перебіг аналогічних процесів у майбутньому. При цьому необхідно враховувати часові заміщення, причини яких бувають досить різними, зокрема, як технологічними чи організаційними, так і психологічними (зміна еластичності попиту внаслідок поведінки споживачів, яку визначають звички і традиції).

Аналіз процесів заміщення, які разом із вхідними процесами утворюють групу так званих початкових процесів, пов'язаний із багатьма труднощами (як теоретичними, так і практичними). У процесах, які тривають, неперервність розвитку превалює над його дискретністю. І навпаки, у процесах, які започатковуються, перервність процесу розвитку виступає на перший план. Першопричиною процесу заміщення може бути науково-технічний прогрес. Передбачення економічних умов проходження вхідних процесів, тобто процесів, поява яких зумовлена виникненням нових потреб або реалізації виробничих чи технологічних інновацій, а також передбачення майбутніх наслідків цих процесів, у методологічному плані є найскладнішим елементом розробки прогнозу соціально-економічного розвитку регіону.

Висновок. Отже, прогнозування соціально-економічного розвитку регіону – складна задача, що потребує використання специфічних методів.

Список використаних джерел

1. Геєць В. М. Від екзогенно залежної до ендогенно орієнтованої стратегії розвитку економіки України / В. М. Геєць, М. І. Скрипниченко // Економіка і прогнозування. – 2003. – №1. – С. 34–47.
2. Канторович Г.Г. Анализ временных рядов / Экономический журнал ВШЭ. – 2002. – №1. – С. 85-116.
3. Канторович Г. Г. Анализ временных рядов / Экономический журнал ВШЭ. – 2002. – №2. – С. 251-273.
4. Энтов Р. М. Проблемы прогнозирования некоторых макроэкономических показателей / Р. М. Энтов, В. П. Носко, А. Д. Юдин, П. А. Кадочников, С. С. Пономаренко. – М. : Научная литература, 2002. – 325 с.